

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η Λογοτεχνία στην Ελλάδα της κρίσης

Δοκίμιο της συγγραφέως Βικτώριας Μακρή

Ο πολιτιστικός ιστότοπος Πολιτιστική Ατζέντα, διοργανώνει μια σειρά δημοσιεύσεων σε ζητήματα που αφορούν τη Λογοτεχνία και πρώτο μας θέμα είναι: «**Η Λογοτεχνία στην Ελλάδα της κρίσης**».

Ο πρώτος εκδοτικός οίκος που ανταποκρίθηκε στο κάλεσμά μας είναι οι εκδόσεις «Ψυχογιός» και η συγγραφέας Βικτώρια Μακρή, που ευχαριστούμε και δημοσιεύουμε το δοκίμιό της:

Μέσα της δεκαετίας του '90. Βομβαρδισμός του Σαράγεβο. Οι εικόνες στα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων είναι σκληρές. Κατεδαφισμένα κτίρια, χαλάσματα εκεί που πρώτα υπήρχαν δρόμοι, νεκροί. Πολλοί νεκροί. Πόνος. Η κάμερα του συνεργείου που μετέδιδε τις ειδήσεις προχωράει αργά πάνω στις εικόνες της βομβαρδισμένης πόλης και καθώς κάνει δεξιά μπαίνει στο πλάνο ένα ζευγάρι, ένας νεαρός που κρατάει από το χέρι μια νέα κοπέλα και βαδίζουν πάνω στα χαλάσματα κοιτάζοντας γύρω τους με θλίψη. Φοράνε τζιν παντελόνι, κοντομάνικα μπλουζάκια και αθλητικά παπούτσια. Συγχρόνως ακούγεται η φωνή του δημοσιογράφου που κάνει το ρεπορτάζ και διαβάζουμε τα λόγια του μεταφρασμένα στο κάτω μέρος της οθόνης.

Έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε, αλλά θυμάμαι τα λόγια εκείνα σαν να τα άκουσα μόλις σήμερα, σαν να μη θέλω να πάψω να τα θυμάμαι:

«Αυτά τα νεαρά παιδιά, παντρεύτηκαν προχθές. Μας έλεγαν, στη συνέντευξη που τους πήραμε, ότι επέλεξαν να παντρευτούν μέσα στον πόλεμο, γιατί δεν θέλουν να πιστεύουν ότι ο θάνατος είναι αυτός που έχει τον κύριο λόγο στη ζωή. Θέλουν ως νέοι άνθρωποι να πιστεύουν ότι πάνω στα χαλάσματα και στους νεκρούς γεννιέται μια νέα ζωή, αυτή που θα ανοικοδομήσει τον κόσμο και ενδεχομένως θα τον κάνει καλύτερο. Σε ερώτησή μας - συνέχιζε να λέει ο δημοσιογράφος - τι ήταν αυτό που τους έκανε να πιστεύουν ότι μπορούν δύο νέοι άνθρωποι να ανοικοδομήσουν έναν ολόκληρο κόσμο, η απάντησή τους ήταν αυθόρμητη και

σε αυτό το σημείο τα μάτια τους έλαμπαν περισσότερο. «Μα, η αγάπη!», είπαν. «Η αγάπη είναι πάνω από το θάνατο, πάνω από τον πόλεμο, πάνω από τον πόνο. Αγαπιώμαστε. Θα τα καταφέρουμε. Η αγάπη από μόνη της είναι πίστη ισχυρή. Αυτό χρειάζεται αυτή τη στιγμή η χώρα μας, η βομβαρδισμένη πόλη μας. Πίστη, ότι θα αναγεννηθεί από τα χαλάσματά της. Εμείς οι δύο φτιάξαμε οικογένεια από το τίποτα. Δεν έχουμε ψυγείο να βάλουμε το γάλα, δεν έχουμε καν γάλα. Αλλά η θλίψη είναι ήττα. Κι εμείς επιλέξαμε τη νίκη, την αγάπη. Ο κόσμος να χαλάει γύρω μας, εμείς θα βαδίζουμε πιασμένοι από χέρι και θα σχεδιάζουμε το μέλλον μας».

Τα χρόνια πέρασαν. Οι πόλεμοι, όχι. Η Γιουγκοσλαβία μοιράστηκε σε έξι κράτη. Οι πόλεις της ανοικοδομήθηκαν. Θεωρητικά, οι νέοι εκείνοι με το τζιν παντελόνι και τα αθλητικά παπούτσια που είχαν παντρευτεί καταμεσής του πολέμου, τώρα θα έχουν παιδιά και θα διηγούνται πώς γνωρίστηκαν και πώς παντρεύτηκαν όταν η Γιουγκοσλαβία γύρω τους γινόταν κομμάτια. Θεωρητικά, οι νέοι εκείνοι είχαν πιστέψει ακράδαντα ότι το μέλλον ανήκει σε αυτούς που το δημιουργούν και προφανώς αυτή τη στιγμή ζουν στο μέλλον που οι ίδιοι δημιούργησαν. Κατά πάσα πιθανότητα βαδίζουν ακόμα πιασμένοι από το χέρι – ή κατά τους ίδιους, από την αγάπη τους.

Είκοσι χρόνια μετά οι ειδήσεις δείχνουν και πάλι πολέμους, φρέσκους πολέμους, όχι επαναλήψεις, και πάλι εμφυλίους και διωγμούς και αναγκαστικές μεταναστεύσεις και προσφυγιά. Πολλή προσφυγιά. Φρέσκια. Όχι χθεσινή. Με σενάριο έτοιμο. Δοκιμασμένο στο παρελθόν. Στη Μικρά Ασία και αλλού. Το κείμενο της καταστροφής αντιγράφεται και σκηνοθετείται και περιοδεύει ανά τον κόσμο, ως θίασος που δίνει παραστάσεις. Έχει φωτιές και καμένα σπίτια. Και νεκρούς. Και γυναίκες και άντρες που κλαίνε. Που φεύγουν από την πατρίδα τους και μπαίνουν σε βάρκες. Και ψάχνουν πατρίδα. Να τους δεχτεί. Να τους φροντίσει.

Οι δημοσιογράφοι στα δελτία ειδήσεων με επαγγελματική ψυχραιμία μεταφέρουν τις εικόνες σε όσους δεν είναι παρόντες στις παραλίες όπου ξεβράζονται πτώματα μικρών παιδιών. Κάνουν ρεπορτάζ και κάπου εδώ ξαναβλέπω μια υπέροχη και αγαπημένη είδηση όπως εκείνη στο Σαράγεβο. Τσαντίρι πρόχειρα στημένο στο πουθενά, σε κάτι χωράφια. Άνθρωποι που περιφέρονται με πλαστικές σαγιονάρες πάνω σε πέτρες και αγκάθια. Ρούχα βρώμικα. Μαλλιά αχτένιστα. Βλέμμα στο κουρασμένο πρόσωπο άγριο, βλέμμα μικρού παιδιού που έχασε τη μάνα του και δεν βρέθηκε κανείς άλλος να το χαϊδέψει, να το αγκαλιάσει.

Από το τσαντίρι ξεπροβάλλει ένα όμορφο κορίτσι. Μπορεί και να είναι γυναίκα που μοιάζει με κορίτσι όμορφο. Είναι κουρασμένη, με γαλήνη όμως στα μάτια, με ευτυχία. Αχτένιστη. Με ρούχα που δεν είναι δικά της. Φαίνονται. Είναι μεγάλα για το κορμί της. «Πώς αισθάνεστε;», τη ρωτά ο επαγγελματίας δημοσιογράφος. Κάτι λέει εκείνη τη γλώσσα της. Κάποιος μεταφράζει. Ακούμε τον δημοσιογράφο να λέει: «Νοιώθει ευτυχία, είπε. Μόλις γέννησε ένα αγοράκι». Βλέπουμε και το μωρό. Το κρατάει στα χέρια του ένας άντρας και ετοιμάζεται να το πλύνει με νερό από πλαστικό μπουκάλι. Το νεογέννητο, μια στάλα άνθρωπος πάνω σε κάτι βρώμικα πανιά. Κλαίει γοερά. Το όμορφο κορίτσι το κοιτάει με λατρεία. Αργότερα άρχισε να βρέχει. Το μωρό και η μητέρα του φιλοξενήθηκαν, μάθαμε, σε κάποια ηλικιωμένη κυρία στο κοντινότερο χωριό.

Λένε πως η μνήμη πολλές φορές είναι επιλεκτική. Θυμάται όσα εκείνη επιλέγει, για τους δικούς της λόγους, να θυμάται. Τα άλλα δεν την αφορούν. Άκουσα όλο το δελτίο ειδήσεων εκείνο το βράδυ. Μέχρι και τον καιρό. Είδα και τις διαφημίσεις στο τέλος και μετά έκλεισα την τηλεόραση. Αδυνατώ όμως να θυμηθώ τι άλλο είδα και άκουσα στις ειδήσεις εκείνο το βράδυ. Προφανώς, δεν με αφορά, γι' αυτό. Κράτησα μέσα μου μονάχα εκείνο το όμορφο νεαρό κορίτσι που γέννησε ένα αγοράκι μέσα σ' ένα τσαντίρι, που δεν είχε ρούχα να το τυλίξει και

ζεστό νερό να το πλύνει. Που δεν είχε στον ήλιο μοίρα, εν ολίγοις. Διωγμένη από την πατρίδα της μαζί με το αγέννητο παιδί της. Που έφυγε με τα ρούχα που φόραγε, τον άντρα της και ίσως τη μάνα της. Που την είδα να λάμπει, να έχει μάτια φωτεινά σαν να αντίκρισε τον ήλιο πρώτη φορά. Σαν να ήταν στο σκοτάδι και κάποιος να την τράβηξε στο φως. Που την είδα να ξεπροβάλλει από το τσαντίρι σαν βασίλισσα που της ανήκει ο κόσμος όλος. Επειδή γέννησε. Επειδή άκουσε το όμορφο κλάμα του γιου της. Επειδή δεν έχει σημασία για αυτήν ο πόλεμος που άφησε πίσω της ούτε η μοίρα της προσφυγιάς που αναπόφευκτα βρίσκεται μπροστά της. Εκείνο το βράδυ αφέθηκε να λάμπει γιατί η γέννα δεν έχει πατρίδα, δεν έχει πόλεμο και ειρήνη, δεν έχει πλούτη και φτώχεια, δεν έχει τίποτα, ακριβώς επειδή εμπερικλείει τα πάντα.

Μα, εάν ο τίτλος ενός κειμένου είναι «Η Λογοτεχνία στην Ελλάδα της Κρίσης», γιατί στο κείμενο να καταγράφεται η ανάμνηση μιας σκηνής από τον πόλεμο στο Σαράγεβο και γιατί να αναφέρεται μια γέννα που συνέβη κάπου στα σύνορα, στα τσαντίρια με τους πρόσφυγες;

Είναι γιατί, η λέξη «Λογοτεχνία», σημαίνει ακριβώς τις δύο αυτές λέξεις που την αποτελούν. Την τέχνη του λόγου. Και ο λόγος όταν καλείται να γίνει τέχνη μπορεί και γίνεται κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Είναι παντός καιρού. Είναι ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης που έκανε μεταφράσεις για τα προς το ζην, είναι ο Ανδρέας Καρκαβίτσας που έγραφε κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του φυματικός, είναι η Λιλή Ζωγράφου που φυλακίστηκε ενώ ήταν έγκυος και γέννησε στη φυλακή, είναι ο Νίκος Καββαδίας που έχασε το μικρό του αδελφό Αργύρη, είναι ο Νικηφόρος Βρεττάκος που εργαζόταν ως υπάλληλος σε εταιρεία υδραυλικών έργων, είναι ο Γεώργιος Βιζυηνός βυθισμένος στις εμμονές του στο Δρομοκαϊτειο Ψυχιατρείο, είναι ο Τάσος Λειβαδίτης στα νησιά των εξοριών του, είναι ο Μίλτος Σαχτούρης που για να επιβιώσει είχε αναγκαστεί να πουλήσει το οικογενειακό του κτήμα στην Αργολίδα και το πατρικό του σπίτι στην Κυψέλη, είναι η Ελισάβετ Μουτζάν – Μαρτινέγκου στον κοινωνικό αποκλεισμό της επειδή ήταν γυναίκα και άρα δεν δικαιούνταν να είναι συγγραφέας. Είναι πολλοί. Ενδεχομένως, οι περισσότεροι. Που εμπνέονταν και εμπνέονται από την τρέλα και τη λογική, τον πόνο και τη χαρά, το χωρισμό και τον έρωτα, την ισότητα και την ανισότητα, από την απόγνωση, τον πόλεμο, το θάνατο.

Η λογοτεχνία στην Ελλάδα της κρίσης είναι η αξία εκείνη που δεν επιδέχεται καμίας απολύτως κρίσης. Ρητά. Γιατί η λογοτεχνία δεν είναι χρηματιστήριο, δεν είναι ύλη, η λογοτεχνία είναι άυλη, είναι ιδέα που πραγματώνεται, είναι σκοπός, είναι Δάσκαλος με κεφαλαίο. Η λογοτεχνία ωριμάζει στον πόλεμο, στη φτώχεια, διδάσκει επιβίωση, καθιερώνεται στις συνειδήσεις, είναι η ίδια η συνείδηση. Είναι γάμος από έρωτα πάνω στα χαλάσματα ενός πολέμου, είναι νεογέννητο προσφυγόπουλο που γεννιέται μέσα σε τσαντίρι. Εκεί όπου σταματάει η λογική, αρχίζει η δημιουργική έκφραση. Η ποίηση. Το πεζό. Ο γραπτός λόγος που εκφράζει το εσωτερικό, το άυλο, το πνευματικό πεδίο. Δεν έχει εξαρτήσεις η λογοτεχνία, είναι η Ελλάδα πάνω από πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές ανισότητες και αντιξοότητες. Δεν εξαρτάται από την ευμάρεια γιατί δεν την αφορά. Η λογοτεχνία είναι η οντότητα του πνεύματος, από τη φύση της ανεγκλώβιστη και ελεύθερη.

«Η Ελλάδα είναι αυτό που ξέρουμε όλοι, ακόμα και ερήμην, ακόμα και ως παιδιά ή ως ηλίθιοι ή ως αγέννητοι. Είναι αυτό που προσδοκάς να είναι η γη όταν της δίνεται η σωστή ευκαιρία. Πέτρα και ουρανός εδώ παντρεύονται. Είναι η αέναη αυγή της αφύπνισης του ανθρώπου...»

Χένρυ Μίλλερ, Ο κολοσσός του Μαρουσιού – εκδ. Μεταίχμιο 2004

Βικτώρια Μακρή

5/9/2016

για το culturagenda.blogspot.gr